

Waldemar Rakocy

Struktura literacka Dz Ap 12,1-19

Collectanea Theologica 64/4, 39-45

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WALDEMAR RAKOCY CM, KRAKÓW

STRUKTURA LITERACKA DZ AP 12,1-19

1. Określenie zakresu tekstu

Przed przystąpieniem do omówienia struktury literackiej Dz Ap 12,1-19 trzeba zaznaczyć, że ten tekst razem z następującym po nim opowiadaniem o śmierci Agryppy I (12,20-23) i *summarium* (12,24) stanowi zwartą i logiczną całość literacką. Wskazuje na to jego wewnętrzna kompozycja i przede wszystkim bepośredni kontekst, w którym został umieszczony.

Nie może ująć uwadze czytelnika kontekst Dz Ap 12,1-24, który określa zakres tekstu, poza który nie można wyjść, i spina go jakby klamrą (por. 11,19-30 i 12,25-13,3). W obu przypadkach mamy do czynienia z ogólnym opisem kościoła antiocheńskiego (11,19-28 i 13,1-3) oraz z misją Barnaby i Szawła do Jerozolimy mającej na celu pomoc materialną tamtejszej wspólnoty (11,29-30 i 12,25). Związek logiczny i tematyczny między 11,29-30 i 12,25 jest oczywisty. Jest on potwierdzony na płaszczyźnie semantycznej przez powtórzenia imion i terminów. I tak po zapowiedzi wielkiego głodu (11,28) zostaje zorganizowana pomoc (diakonia) dla braci w Judei (11,29; por. 12,25). Zostaje ona przekazana za pośrednictwem Barnaby i Szawła (11,30 i 12,25). Tekst wyraźnie sygnalizuje w 11,30 ich wyjście (*aposteilantes*) i powrót (*hypstrepsan*) w 12,25 po zakończeniu misji w Jerozolimie; obaj wychodzą z Antiochii i do niej wracają. Jak widać Dz Ap 12,1-24 znajdują się w kontekście podróży Barnaby i Szawła do Jerozolimy z jałmużną.

Potwierdza to również dalszy kontekst opisujący życie wspólnoty antiocheńskiej (11,19-28 i 13,1-3). Ponownie z punktu widzenia semantyki podobieństwo jest uderzające. Oba teksty opisują życie wspólnoty chrześcijańskiej (*ekklesia*) w Antiochii (11,22.26 i 13,1). Głównymi postaciami w tej wspólnoty są Barnaba i Szawel, oraz niektórzy prorocy i nauczyciele (11,22.25.27 i 13, 1.2). W Antiochii Barnaba zachęcał wszystkich do wytrwania w Panu (11,23), co znajduje odzwierciedlenie w 13,2, gdzie chrześcijanie modlą się i poszczą. W ten sposób widać wyraźnie, że Dz Ap 12, 1-24 są umieszczone nie tylko w kontekście misji Barnaby i Szawła do Jerozolimy ale także w kontekście działalności kościoła w Antiochii. Tekst ten jak niektórzy zauważają jest pewnego rodzaju wtrętem w narracji i mógłby być usunięty z niej tak, że nikt by się nie spostrzegł¹.

¹ Por.: I.H. Marshall, *The Acts of the Apostles* (Leicester-Michigan 1989) 206. Nie jest to tematem tego artykułu, ale warto zauważyć, że z punktu widzenia chronologii wydarzeń jest rozbieżność w czasie między obydwojma opisami. Wydarzenia opisane w Dz Ap 12 o kilka lat wyprzedzają misję Barnaby i Szawła do Jerozolimy, por. komentarze do Dziejów Apostolskich.

Dz Ap 12,1-24 są zbudowane z dwóch niezależnych do pewnego stopnia opowiadań i z *summariusum*. Początek tej sekcji jest wyraźnie określony wyrażeniem czasowym *kat'ekheinon de ton kairon* (w.1). Potwierdzają to nowe postaci w opowiadaniu, miejsce, temat, itd. Koniec pierwszego epizodu wyznacza w.19b, gdzie jest mowa o opuszczeniu przez Heroda Jerozolimy i o jego pobycie w Cezarei. W 12,20 zaczyna się inne opowiadanie. Stąd można uważać opowiadanie o prześladowaniu wspólnoty jerozolimskiej (12,1-19) za zwartą i logiczną całość literacką, która teraz staje się przedmiotem naszych zainteresowań.

2. Dotychczasowe propozycje

Przed przystąpieniem do ukazania struktury literackiej Dz Ap 12,1-19 uważam za pożyteczne krótkie przedstawienie niektórych propozycji na temat podziału tegoż tekstu. Zasadniczo propozycje te nie różnią się znacznie między sobą. Największą trudność przedstawia dla egzegetów w.5, który według jednych kończy dotychczasową sekcję², natomiast według innych jest pierwszym wierszem rozpoczynającej się sekcji³. Z propozycji, które wniosły największy wkład należy wymienić strukturę literacką zaproponowaną przez Eulensteina i Ludemanna.

W porównaniu z dotychczasowymi próbami rozwiązania problemu na szczególną uwagę zasługuje propozycja Eulensteina, która dzieli tekst według kryteriów wyłącznie literackich⁴. Jako punkt wyjścia Eulenstein przyjmuje dwie cezury między wierszami 10/11 i 17/18, które według niego dzielą tekst na trzy główne całości, a następnie w każdej z nich wyodrębnia kolejne trzy mniejsze jednostki. Odnosi się wrażenie, że podział ten bazuje jedynie na kilku kryteriach literackich, pomijając jednocześnie inne ważne kryteria znajdujące się w tekście.

Struktura zaproponowana natomiast przez Ludemanna jest bardzo drobiazgowa i w konsekwencji nazbyt skomplikowana⁵. Jego wkład polega na wyłączeniu w.5 z narracji jako samodzielnej jednostki. Ludemann wyodrębnia także w ramach tego wiersza dwie części, nie wyjaśniając jednak ich funkcji w tekście, tzn., że one sygnalizują dwa podstawowe tematy narracji jak zostanie to powiedziane dalej. Po tej krótkiej prezentacji dwóch ważniejszych propozycji literackiej budowy Dz Ap 12,1-19 pragnę teraz przedstawić strukturę literacką tekstu, którą proponuję.

² H. Conzelmann, *Acts of the Apostles* (Hermeneia; Philadelphia 1987) 92; G. Schneider, *Gli Atti degli Apostoli* (CTNT; Brescia 1988) II, 128; C. Ghidella, *Atti degli Apostoli* (SB; Torino 1978) 104.

³ R. Kratz, *Rettungswunder. Motiv-traditions - und formkritische Aufarbeitung einer biblischen Gattung* (Frankfurt-Bern 1979) 460; E. Haenchen, *The Acts of the Apostles* (Basil Blackwell; Oxford 1985) 388nn.; F.F. Bruce, *The Book of the Acts* (NICNT; Michigan 1986) 246nn.

R. Eulenstein, *Die wundersame Befreiung des Petrus aus Todesgefahr. Acta 12,1-23. Ein Beispiel für die Philologische Analyse einer neutestamentlichen Texteinheit*, WD 12 (1973) 53-59.

⁵ G. Ludemann, *Early Christianity according to the Traditions in Acts* (SCM Press; London 1989) 139.

3. Struktura tekstu

Kiedy poszukuje się struktury literackiej jakiegoś tekstu trzeba mieć na uwadze różne kryteria jak gatunek literacki, zapowiedzi nowych tematów, słowa-klucze, inkluzje, itd.⁶ Już na pierwszy rzut oka tekst ujawnia liczne wyrażenia czasowe jak „w owym czasie” (w.1), „kiedy” i „też te nocy” (w.6), „gdy nastął dzień” (w.18), które dzielą go na różne jednostki literackie⁷. Nie można pominąć *men oun* (w.5a), którego znaczenie słusznie podkreśla Haenchen⁸. *Men oun* razem z *de* w w.5b sprawiają, że cały ten wiersz zostaje wyodrębniony z narracji⁹.

Dz Ap 12,5 posiadając pewną autonomię wewnątrz narracji, zapowiadają dwa tematy części centralnej (ww.6-17). Pierwszy temat, tj. Piotra przebywającego w więzieniu (w.5a) jest podjęty bezpośrednio w 12,6 i staje się tłem dla interwencji nieba, która stanowi pierwszy epizod (ww.6-11). Podobnie drugi temat, tj. ustawicznej modlitwy wspólnoty wierzących (w.5b) jest podjęty w 12,12 i jest tłem dla drugiego epizodu, spotkania Piotra z modlącą się za niego wspólnotą (ww.12-17). Takie rozwinięcie dwóch tematów zapowiedzianych w 12,5 pozwala przypuszczać, że w.5 spełnia funkcję jaką w retoryce grecko-rzymskiej nazywa się *dispositio*¹⁰. Potwierdza to użycie czasów. *Dispositio* jest w imperfekcie jak również początkowe wiersze dwóch epizodów, które ona zapowiada (ww.6 i 12b). Następnie opowiadanie jest w aoryście¹¹. Dla większej emfazy tych wierszy Łukasz używa konstrukcji peryfrastycznej w w.5b i ww.6b.12b.

Opierając się na dotychczasowych obserwacjach można przedstawić ogólny schemat opowiadania, które można zatytułować „Opowiadanie o prześladowaniu kościoła”:

PRZEŚLADOWANIE KOŚCIOŁA PRZEZ HERODA AGRYPĘ I (ww.1-4)

1a: kat'ekheinon de ton kairon...

(...) Herod, Piotr, żołnierze, więzienie

4b: ...boulomenos meta to pascha anagein auton...

⁶ A. Van h o y e, *Lectiones de Sacerdotio in Hebr.* 7 (PIB; Roma 1970) 19nn.

⁷ Tłumaczenie nie zawsze oddaje wiernie te wyrażenia, które w tekście greckim znajdują się na początku nowych sekcji.

⁸ *The Acts...*, 382.

⁹ Partykula „men oun” występuje bardzo często w Dz Ap (por. 1,6.18; 2,41; 5,41; 8,4.25, itd.) modyfikując co zostało powiedziane wcześniej i wprowadzając nowe twierdzenie (por. K. L a k e H. J. C a d b u r y, *The Acts of the Apostles IV, w: The Beginnings of Christianity I* (Grand Rapids; Michigan 1965).

¹⁰ Por. H. L a u s b e r g, *Handbuch der literarischen Rhetorik. Ein Grundlegung der Literaturwissenschaft* (Max Hauber Verlag; (Munchen 1960) § 34.35.255.443-453.

¹¹ Na temat znaczenia użycia czasów w narracji, por.: H. W e i n r i c h, *Tempus. Besprochene und erzählte Welt* (Kohlhammer; Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1985) 288-293.

DISPOSITTIO (w.5)

5a: ho men oun Petros etereito en te phylake,
 5b: proseuche de en ektenos ginomene hypo tes ekklesias
 ...peri autou.

INTERWENCJA NIEBA (ww.6-11)

6b: en ho Petros koimomenos... dedemenos halysesin dysin
 phylakes... eteroun ten phylaken.
 (...)

SPOTKANIE ZE WSPÓLNOTĄ (ww.12-17)

12b: esan... synethroismenoi kai proseuchomenoi.
 (...)

ZAKOŃCZENIE PRZEŚLADOWANIA (ww. 18-19)

18a: genomenes de hemeras...

(...) Piotr, Herod, żołnierze, więzienie

19b: ... kai katelthon apo tes Ioudaias eis Kaisareian dietriben.

Po przedstawieniu ogólnego schematu opowiadania o prześladowaniu pierwszej wspólnoty należy poczynić dalsze uwagi odnośnie dwóch epizodów (ww.6-11 i 12-17) stanowiących część centralną opowiadania. Wiersze te zawierają inne interesujące wskazówki literackie, które potwierdzają przedstawioną strukturę tekstu i pokazują jak zwartą całość on stanowi.

Pierwsza sekcja części centralnej zapowiedziana w 12,5a, która została zatytułowana „Interwencja nieba”, przedstawia bardzo zwartą budowę:

6a: hote de emellen proagagein auton ho Herodes...

6b: te nykti ekeine...

6b: en ho Petros koimomenos...

7a: kai idou aggelos kyriou epeste...

(...)

9: ouk edei... edokei...

(...)

10c: kai eutheos apeste ho aggelos ap'autou.

11a: ho Petros en heauto genomenos...

Przedstawiając strukturę literacką pierwszego epizodu części centralnej nie można zapomnieć o wątkach narracyjnych, które rozciągają się od 12,6 we wszystkich kierunkach, pokazując w ten sposób jak głęboko ww. 6-11 są zakotwiczone w kontekście prześladowania (12,1-4 i 18-19). Wyrażenie „kiedy Herod zamierzał go wydać ...” w w.6a jest ogólnym wprowadzeniem do części centralnej 12,6-17. Autor nawiązuje w ten sposób do w.4b”...zamierzając... wydać go...”, i powraca do tego tematu w w.19a. Tam ponownie Hero powraca na pierwszy plan ze swoją determinacją stawienia Piotra przed sądem w wyrażeniu „szukawszy go...”. Jego zamiar postawienia Piotra przed sądem jakby obejmuje od

zewnątrz opowiadanie o cudownym uwolnieniu apostoła z więzienia (ww.6-17), i stanowi jego tło. Okolicznik czasu w w.6b „owej nocy” jest natomiast wprowadzeniem szczegółowym do dwóch epizodów części centralnej i obejmuje je jakby od wewnątrz, tzn. uwolnienie Piotra i spotkanie ze wspólnotą miały miejsce „owej nocy”. W 12, 18a zmienia się czas „gdy nastął dzień...”, i zaczyna się nowa sekcja narracji.

Jedność literacka pierwszego epizodu opowiadającego cudowne uwolnienie Piotra z więzienia bazuje przede wszystkim na wprowadzeniu do narracji postaci epifanicznej, tj. anioła Pańskiego (w.7a) i na jego zniknięciu (w.10c). Interwencja nieba jest punktem kulminacyjnym sekcji 12,6-11. To co poprzedza interwencję anioła Pańskiego jest opisem najbardziej niebezpiecznej sytuacji Piotra skutego podwójnym łańcuchem i strzeżonego przez czterech żołnierzy (w.6b). To co następuje po interwencji anioła jest w pełni świadomym stwierdzeniem przez Piotra faktu uwolnienia (w.11). Oba wiersze (6 i 11) są wprowadzeniem i zakończeniem opowiadania o interwencji nieba. Pierwszy z nich jest w imperfekcie; drugi w czasie teraźniejszym. Interwencja anioła Pańskiego, która jest centrum tego epizodu, jest natomiast opowiedziana w aoryście z wyjątkiem w.9, który opisuje reakcję Piotra. Wewnątrz sekcji 12,6-11 istnieje pewien rozwój narracji w reakcjach głównego bohatera. W w.6b Piotr śpi; następnie powątpiewa o tym co widzi (w.9); w końcu jest w pełni świadomy, że jego uwolnienie dokonało się za sprawą anioła Pańskiego (w.11)¹².

Co się tyczy jeszcze w.6, to będąc nawiązaniem do w.4 ma z nim kilka wspólnych elementów¹³. Nie dziwi zatem, że 12,6 podobnie jak 12,1-4 przywołuje mocno do świadomości czytelnika zakończenie opowiadania (ww. 18-19). Jeżeli chodzi o różnego rodzaju wskazówki literackie, podobieństwo wydaje się jeszcze większe między ww. 1-4 i 18-19¹⁴. Nie wolno jednak brać pod uwagę tylko kryterium literackiego. Tekst nie jest strukturą schematyczną, gdzie każdej sekcji musi koniecznie odpowiadać taka sama forma literacka. W takich przypadkach przychodzi nam z pomocą kryterium treściowe, które jest niezbędnym uzupełnieniem kryteriów literackich. Dz Ap 12,6 w obliczu rychłej interwencji nieba są świadomym nawiązaniem do tematów wcześniej sygnalizowanych. Pomimo tylu podobieństw literackich, 12,6 stanowi integralną część sekcji centralnej (ww.6-17).

Druga sekcja części centralnej zapowiedziana w 12,5b, która została zatytułowana „Spotkanie ze wspólnotą” (ww. 12-17), nie posiada struktury tak złożonej jak pierwsza. W każdym razie jej jedność literacka jest wyraźnie określona przez inkluzję:

¹² Na schemacie Dz Ap 12, 6-11 jest to ukazane przez podkreślenie trzech reakcji Piotra.

¹³ „Stratiotai”, „phylake”, „boulomenos/emellen”, „anagagein/proagagein”, „phylasein/eteroun”.

¹⁴ Por. ogólny schemat opowiadania na s. 41 i 42.

12a: synidon te elthen epi tes oikian tes Marias...

2 1 3 4
(...)

17c: kai exelthon eporeuthe eis heteron topon.

1 2 3 4

Podobieństwo między początkiem i zakończeniem tej sekcji jest uderzające. W obu przypadkach mamy na początku każdego zdania spójnik „i” (1) i imiesłów w aoryście (2). W w.12 kolejność jest odwrócona, ponieważ grecki spójnik „te” jest enklityką¹⁵. Po imiesłowie następuje czasownik „iść/wyruszyć” w aoryście (3)¹⁶, i okolicznik miejsca (4). W ten sposób mamy – jak w sekcji pierwszej – odwołując się do języka teatru „wejście” na scenę (w. 12a) i „zejście” z niej (w.17c). Wewnątrz inkluzji jest przedstawiona wspólnota jerozolimską zgromadzona na modlitwie i trudności na jakie napotyka Piotr, aby się z nią spotkać.

Uderza fakt, że sekcja 12,12-17 nie ma ścisłych związków ani z wprowadzeniem w opowiadanie o prześladowaniu pierwszej wspólnoty (ww.1-4) ani z jego zakończeniem (ww. 18-19), jak ma to miejsce w przypadku sekcji poprzedniej. Epizod ten jest bezpośrednio związany z sekcją 12,6-11, która ma ścisłe związki z 12,1-4 i 18-19. Widać tutaj jego charakter suplementarny względem sekcji 12,6-11, której jest rozwinięciem, i z którą jest powiązany przez *synidon te...* (w.12a)¹⁷. Pomimo powiązania z poprzednią sekcją za pomocą wspomnianego imiesłowu i spójnika, 12,12-17 odróżnia się zdecydowanie od niej nowymi postaciami, miejscem i powrotem trzeciej osoby w aoryście.

W związku z greckim spójnikiem *te* warto zauważyć, że występuje on w opowiadaniu trzy razy, i tylko w części centralnej (ww.6.12.17), zaznaczając wyraźnie jej początek, środek i koniec. Jeżeli weźmie się jeszcze pod uwagę fakt, że spójnik ten wskazuje na bardziej wyszukany styl¹⁸, wówczas zostaje nadane części centralnej szczególne znaczenie w opowiadaniu o prześladowaniu wspólnoty wierzących przez Heroda Agryppę I. To do czego dochodzimy dzięki kryteriom literackim jest potwierdzone przez kryterium treściowe. Prześladowanie jest tylko punktem wyjścia i tłem dla tekstu, który przede wszystkim chce ukazać uwolnienie Piotra dzięki interwencji nieba.

¹⁵ Por. F. Zorell, *Lexicon Graecum Novi Testamenti* (Roma 1978) 1305.

¹⁶ W obu przypadkach podmiotem jest Piotr.

¹⁷ Na temat użycia spójnika „te”, który wskazuje na ścisły związek między tym co poprzedza a tym co następuje, zob.: W. Bauer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature* (Chicago-London 1979) 807; por. Blass-Debrunner-Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch* (Göttingen 1984) 372-373.

¹⁸ J.H. Moulton, *A Grammar of the New Testament Greek III*, wyd. N. Turner (Edinburgh 1963) I-IV, 338.

W powyższym artykule starałem się ukazać ogólną kompozycję tekstu Dz Ap 12,1-19 i jego wewnętrzną strukturę. Poczynione obserwacje wykazują zdecydowanie, że każda jego część stanowi logiczną i zwartą całość literacką i tematyczną, ściśle powiązaną z całością narracji.

LA STRUTTURA LETTERARIA DI ATTI 12,1-19

„L'autore si prefigge lo scopo di mostrare il testo di Atti 12,1-19 come unità letteraria e tematica compatta e ben organizzata. A mostrare tale unità del testo ci induce per primo il contesto immediato in cui esso è inserito. All'interno del racconto gioca un ruolo importantissimo il v.5, che funge da *dispositio* e annunzia due temi della sezione centrale (vv.6-11 e 12-17). Ognuna delle sottosezioni dimostra una struttura logica e ben organizzata. I criteri letterari ci inducono alla conclusione a livello tematico, cioè che nel centro del racconto si trova la liberazione di Pietro, e non la persecuzione della chiesa di Gerusalemme come comunemente si ritiene.”